

Vapauttava usko, vangitseva uskonto
Lukijoiden ajatuksia Urantia-kirjan ilmoituksesta

Anna-Sofia Pekkarinen
Helsingin yliopisto
Teologinen tiedekunta
Uskontotiede
Kandidaatintutkielma
Maaliskuu 2016
Ohjaaja: Teemu Taira

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
2	Urantia-kirja – viides ilmoitus ihmiskunnalle	3
3	Diskurssit osana uskonnon määritelmää	5
	3.1 Mikä tekee uskosta uskonnon?	5
	3.2. Rikastuttava ja rajoittava rekisteröityminen	8
	3.3. Haastattelu- ja kyselyaineistot diskurssianalyysin kohteena	10
4	Uskonnon raameihin sopimaton uskonnollisuus	12
	4.1. Tie uskonnon kahlitsevista raameista vapaaseen uskoon?	12
	4.2. Henkilökohtaisen uskon perusta	14
	4.3. Tieteen, taiteen ja uskonnon kolminaisuus	17
	4.4. Jeesuksen opetukset uskon keskiössä	18
	4.5. Kehittyvä ja suhteellinen totuus	20
	4.6. Käsitteiden tiedostettu kaksinapaisuus	22
5	Yhteenveto	24
	Aineistot ja kirjallisuus	26
	Haastattelut ja sähköiset kyselyt	26
	Aineiston taustakirjallisuus	26
	Painettu kirjallisuus	27
	Digitaaliset lähteet	28
	Liitteet	29
	Teemahaastattelun runko	29
	Sähköpostitse lähetetty kyselylomake	32

1 Johdanto

”*Urantia-kirjan ilmoitus ei ole uskonto eikä kultti, mutta kirjan opetukset voivat toimia perustana ihmisen omalle henkilökohtaiselle uskonnolle.*” (m1/3, sähköposti, 9.11.2015.) Näillä sanoilla vastasi viestiini yksi Urantia-kirjan lukijoista, kun lähestyin häntä ensimmäisen kerran sähköpostitse tulevaan kandidaatintutkielmaani liittyen. Jo tuolloin tiesin, että Urantia-kirjan ilmoituksen ytimessä ovat Jeesuksen opetukset sekä usko Universaalisenä Isänäkin tunnettuun Jumalaan – kaksi keskeistä asiaa, jotka kulttuurissamme tavallisesti mielletään uskonto-kategoriaan kuuluviksi. Siitä huolimatta valtaosa Urantia-kirjan lukijoista allekirjoittaisi edelläkin esitetyn näkemyksen: Urantia-kirja ei ole uskonto, eikä se sellaiseksi muutu (Tossavainen, 2009c). Suomen Urantia-seura ei tähän päivään mennessä ole pyrkinyt rekisteröitymään uskonnolliseksi yhdyskunnaksi, eivätkä seuran jäsenet pidä rekisteröitymistä tulevaisuudessakaan tavoiteltavana päämääränä.

Miksi Urantia-kirjaa ei haluta tehdä tunnetuksi uskontona ja minkälaiset tekijät Urantia-kirjan lukijoiden mukaan erottavat henkilökohtaisen uskon kategorisoidusta uskonnosta? Näihin kysymyksiin olen kuluneen syksyn aikana etsinyt vastauksia kenttätyö- ja haastattelumenetelmin. Urantia-kirjan lukijoille pitämäni haastattelut, sähköpostitse lähettämäni kyselylomakkeet sekä lukupiireissä tekemäni kenttämuistiinpanot ovatkin tutkimukseni pääasiallinen aineisto. Itse kerätyn aineiston tueksi olen lukenut Urantia-seuran julkaisemaa Heijaste-lehteä sekä Matti Tossavaisen kirjoittamia blogikirjoituksia Urantia-kirjan opetukseen liittyen.

Merkityssysteemeihin keskittyvä diskurssianalyysi ohjaa aineiston käsittelyä tutkimukseni eri vaiheissa. Tarkastelen diskursseja ennen kaikkea uskontoa kategorisovina ja yhteisöjen toimintaa mahdollisesti rajoittavina tekijöinä, jotka osaltaan vaikuttavat myös Urantia-kirjan lukijoiden itsestään tekemiin määritelmiin uskonnon kentällä. Tutkimusaineistoni perusteella valotan niitä oletuksia ja miellelyhtymiä, joita käsite *uskonto* Urantia-kirjan lukijoissa herättää ja otan selvää, miten nämä konstruoidut merkityssysteemit ovat ristiriidassa sen kanssa, mitä lukijat itse kokevat Urantia-kirjan edustavan.

Tutkimuksellani osallistun uskonnon kategorisoinnista ja uskontoon sidotuista diskursseista aiemmin käytyyn keskusteluun. Esitän näkemyksiä siitä, minkälaisin perustein ja minkä tahon toimesta uskonto Suomessa määritellään, ja miten nämä määritelmät ovat suorassa yhteydessä myös uskonnollisten yhteisöjen

yhteiskunnalliseen asemaan. Tarkastelen, miten kristilliset prototyypivaikutukset (Ketola 2008, 14) toimivat ehkä kyseenalaistamattakin uskonto-kategorian normittavina raameina ja ovat myös laillisesti hyväksytyt peruste sille, minkälainen uskonnollisuus suomalaisessa yhteiskunnassa katsotaan ”oikeaksi uskonnoksi”. Teoreettisen viitekehyksen puitteissa selvitan myös, miksi monet uskonnolliset yhteisöt Urantia-seuran tapaan toimivat mieluummin järjestöpohjalta kuin pyrkivät virallisesti rekisteröidyn uskonnollisen yhdiskunnan asemaan.

Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä uudelle vuosituhannele tultaessa voidaan perinteisten uskontojen katsoa antaneen yhä enenevässä määrin tilaa uudentilaisille uskonnon ilmenemismuodoille. Traditioihin ja instituutioihin sitoutuneet uskonnot ovat menettäneet suosiotaan, kun taas individualistista ihannetta paremmin vastaavan uskonnollisuuden suosio on pitkään ollut nousujohteinen. Modernin maailman yhteen sovittaminen perinteisten uskontojen kanssa on siis osoittanut haasteelliseksi. Haasteeseen pyrkivät vastaamaan Urantia-kirjan lukijoiden kaltaiset yhteisöt, joiden opit, kuten yksilön henkisen kasvun kehitys ja maailmankuvan tieteellinen painotus, ovat perinteisten uskontojen oppijärjestelmiä helpommin mukautettavissa modernin ihmisen ajatus- ja arvomaailmaan.

Uskonnollisuuden muuttaessa muotoaan on myös uskonnon määrittely käynyt entistä haastavammaksi. Perinteitä ylläpitäen raamitetut uskonnon määritelmät eivät enää riitä kattamaan uskonnollisuutta sellaisena kuin se nykypäivän postmodernissa yhteiskunnassa esiintyy. Onkin aiheellista pohtia, ovatko uskontoon sidotut diskurssit ylittäneet ”parasta ennen-päiväyksensä” ja olisiko perinteisten määritelmien uudelleenarvioiminen tarpeen. Tällä tutkimuksella haluan antaa esimerkin uskonnollisuuden monimuotoisuudesta ja havainnollistaa määritelmien ulottumattomissa olevaa kenttää.

Urantia-liikkeestä on toistaiseksi saatavilla suhteellisen vähän suomenkielisiä tutkimusta, eikä *Urantia* ole vielä käsitteenäkään monille suomalaisille tuttu. Ensimmäisessä luvussa kerron sen vuoksi lyhyesti Urantia-kirjan historiasta ja sisällöstä sekä Suomen Urantia-seuran toiminnasta. Seuraavaksi pureudun uskonnon määritelmään sidottuihin diskursseihin ja käyn läpi niitä oletuksia, joita uskonto-kategoriaan perinteisiin nojaavista määritelmistä johtuen liittyy. Tarkastelen uskonnonmääritelmien merkitystä myös käytännön tasolla, tuomalla esiin uskonnolliseksi yhdiskunnaksi rekisteröitymisen edellytyksiä sekä virallisen uskonnon asemaan liittyviä etuoikeuksia ja mahdollisia rajoitteita.

Analyysiluvuissa osoitan, minkälaiset eri tekijät Urantia-kirjan lukijoiden mukaan erottavat Urantia-liikkeen uskonnosta ja mitä Urantia-kirja sitten toisaalta edustaa, jos ei uskontoa. Pohdin myös niitä aineistossa julkilausumattomia motiiveja, jotka mahdollisesti osaltaan vaikuttavat Urantia-kirjan ja uskonnon jyrkkään erotteluun sekä usko- ja uskonto-käsitteiden välille ehkä tiedostetustikin rakennettuun kaksinapaisuuteen.

2 Urantia-kirja – viides ilmoitus ihmiskunnalle

Urantia-kirjan uskotaan olevan ihmistä korkeampien kosmisten olentojen välittämä viides ilmoitus ihmiskunnalle (Heino 1997, 319). Kirjan synty on tavallisesti lukijoiden itsensäkin mielestä jokseenkin mystinen ja spekulatiivinen, joskus yliluonnolliseksikin kuvattu (Saarela 2015, 18–21). Syntyprosessin kerrotaan kestäneen kymmeniä vuosia ja sen merkittävimpinä alullepanijoina pidetään lääkäripariskuntaa, William ja Lena Sadleria, sekä heidän uihäiriöistä kärsinyttä naapuriaan, ”kontaktihenkilöä”, jonka välityksellä ilmoitus annettiin. Kontaktihenkilön tarkempaa henkilöllisyyttä ei koskaan ole paljastettu, sillä William Sadler on kertonut ilmoituksen antajien olleen huolissaan siitä, että nimettynä miehestä saatettaisiin tehdä myyttisen palveluksen kohde. (Saarela 2015, 19.)

Sadlerien lähipiiristä koostuvan kontaktikomission ympärille muodostui Foorumiksi kutsuttu ryhmä, jonka tehtävänä oli edistää Urantia-kirjan syntyprosessin etenemistä (Heino 1997, 319). Vuosien 1924–1942 aikana toimineeseen Foorumiin kuului kaiken kaikkiaan liki 500 henkilöä, joihin lukeutui miehiä ja naisia lukemattomilta eri ammattialoilta (Saarela 2015, 21). Vuonna 1950 kontaktikomissiosta muodostettiin URANTIA Foundationina tunnettu säätiö, joka edelleen omistaa kaikki Urantia-kirjan oikeudet, toimii sen kustantajana ja pitää huolta erikielisten käännösten vastaavuudesta alkuperäiseen tekstiin nähden (Heino 1997, 319).

Ensimmäinen englanninkielinen painos liki 2000-sivuisesta Urantia-kirjasta julkaistiin Chicagossa vuonna 1955 (Heino, 1997, 319). Vuoden 2014 vuosikertomuksen mukaan Urantia-kirjasta oli saatavilla jo kuusitoista eri käännöstä ja lukuisia uusia käännösprojekteja on käynnissä kaiken aikaa (Urantia-

säätiö, 1.7.2015).¹ Suomenkielinen painos julkaistiin vuonna 1993 ja vuoteen 2015 mennessä sitä oli myyty pyöreästi arvioituna 7000 kappaletta (Uskonnot Suomessa – hanke 2015). Vuoden 2014 aikana jakelussa tapahtuneesta 9 % noususta päätellen Urantia-kirjan suosio ei vielä toistaiseksi ole saavuttanut huippuaan (Urantia-säätiö, 1.7.2015).

Suomen Urantia-seura perustettiin vuonna 1989. Sen ”*tarkoituksena on edistää Urantia-kirjan opetusten leviämistä ja asiallista levittämistä*” (Suomen Urantia-seura). Seura järjestää erilaisia opintotilaisuuksia ja kokouksia, julkaisee neljä kertaa vuodessa ilmestyvää Heijaste-lehteä ja toimii Urantia-kirjan lukijoiden välisenä yhdyssiteenä. Jäseniltä edellytetään täysi-ikäisyyttä sekä Urantia-kirjaan perehtyneisyyttä, ja heiltä peritään vuosittainen 20 tai 40 euron suuruinen jäsenmaksu elämäntilanteesta riippuen. Urantia-kirjan lukijoiden ei kuitenkaan tarvitse kuulua Urantia-seuraan ottaakseen osaa seuran järjestämiin tilaisuuksiin, vaan kaikki ovat niihin tervetulleita. (Suomen Urantia-seura.) Vuonna 2011 seurassa oli jäseniä yhteensä 84 (Uskonnot Suomessa – hanke 2015), eikä jäsenmäärä kenttätyön yhteydessä saamieni tietojen mukaan vielä vuoteen 2015 mennessä ollut ylittänyt sataa.

Jo pelkästään Urantia-kirjan myyntiluvuista voidaan kuitenkin päätellä, etteivät Urantia-seuran jäsenmäärät kerro koko totuutta kirjan saavuttamasta kiinnostuksesta suomalaisten keskuudessa. Monille Urantia-kirjan lukeminen on täysin henkilökohtainen asia, eikä siihen välttämättä liity minkäänlaista yhteisöllistä aspektia. Myös lukupiireihin osallistuu enemmän lukijoita kuin seuran jäsenmäärät antavat ymmärtää. Näistä seikoista johtuen onkin vaikea antaa tarkkaa arviota siitä, kuinka moni suomalainen uskoo Urantia-kirjan muodossa annettuun viidenteen ilmoitukseen.

Urantia-kirja sisältää neljä eri osaa, jotka koostuvat kaiken kaikkiaan 196 luvusta (Heino 1997, 320). Kaikkien lukujen uskotaan olevan kirjassa esiteltyjen taivaallisten persoonallisuuksien laatimia. Kolmessa ensimmäisessä osassa kuvataan maailmankaikkeuden ällistyttävä monimutkaisuus lukemattomine eri ulottuvuuksineen ja maailmoineen. Niissä kerrotaan laajasti myös Jumalasta, henkiolentojen eri luokista ja Urantiana tunnetun maapallomme historiasta (Heino 1997, 320). Kirjan neljäs osa puolestaan on seikkaperäinen esitys Urantia-kirjaa

¹ Tarkempi lista jo saatavilla olevista käännöksistä on nähtävissä Urantia-säätiön verkkosivuilla. <http://www.urantia.org/fi/urantia-saatio/kaannokset> (28.2.2016). Ajankohtaisempi listaus valmistumassa olevista käännöksistä löytyy Urantia-seuran vuosikertomuksesta 2014. <http://www.urantia.org/fi/news/2015-07/urantia-saatio-vuosikertomus-2014> (28.2.2016).

edeltävästä neljännessä ihmiskunnalle annetusta ilmoituksesta: Jeesuksen elämästä, opetuksista ja hänen uskonnollisesta kehityksestään (Heino 1997, 320). *Jeesuksen elämä ja opetukset* sisältää osittain samaa materiaalia kuin Uusi testamentti, mutta myös paljon sellaista, mitä Raamatussa ei mainita. Neljännen osan katsotaankin olevan entistä laajempi ja yksityiskohtaisempi versio nimenomaan Jeesuksen maanpäällisestä elämästä, jonka merkitys on Urantia-kirjan lukijoiden mukaan jäänyt kristinuskon kehittymisen myötä ristikuoleman varjoon.

”Urantia-kirja tai -liike ei itsessään ole uskonto, filosofia, lahko tai kultti. Kirja lähinnä kokoaa ja koordinoi Urantian nykytilanteen ja koko menneen historian, ollen samalla pohjana kirjassa esitetyille uudelle ja entistä laveammalle ilmoitukselle.” Näihin sanoihin on Urantia-kirjan sisältö tiivistetty Suomen Urantia-seuran omilla verkkosivuilla. Haastattelemani lukijat puolestaan puhuivat Urantia-kirjasta totuutena, ilmoituksena Jumalasta tai perustana yksilön henkilökohtaiselle uskolle. Yksikään ei maininnut kuvauksessaan sanaa uskonto. Silti Urantia-seuran verkkosivulla mainitaan, että on niitäkin lukijoita, jotka mieluusti ottaisivat Urantian viralliseksi uskonnokseen. Urantia-liike on kuitenkin jyrkästi kieltänyt uskonto-kategoriaan kuulumisensa ja myös Urantia-kirjassa suhtaudutaan kielteisesti ilmoituksen pohjalta perustettavaan uuteen uskontoon.

3 Diskurssit osana uskonnon määritelmää

3.1 Mikä tekee uskosta uskonnon?

Tämän tutkielman tarkoitus ei ole ottaa kantaa siihen, onko Urantia-kirjan perustalle muodostunut uusi uskonto. Tavoitteenani ei myöskään ole tehdä jälleen uutta uskonnonmääritelmää tai arvioida erillisten jo tehtyjen määritelmien pätevyyttä nykypäivän postmodernissa yhteiskunnassa. Sen sijaan haluan tutkimuksellani osallistua viimeaikaiseen uskontotieteen kentällä käytyyn keskusteluun, jonka keskiössä ovat eri määritelmien takana vaikuttavat toimijat, ja näiden määritelmien väliset ristiriidat. Urantia-kirjan antaman esimerkin valossa havainnollistan, miten näkemys yhteisön uskonnollisesta luonteesta voi lainsäädännöstä, uskontotieteestä ja yhteisön omasta identiteetistä riippuen vaihdella merkittävässä määrin.

Uskonnollisen kirjon moninaistumisen myötä uskonnon käsitteestä on tullut entistä kiistellympi (Ketola 2008, 14) – toistaiseksi ei ole, eikä todennäköisesti tule koskaan olemaankaan, yksimielistä näkemystä siitä, minkälainen toiminta tai mitkä uskonnon dimensiot lasketaan uskonto-kategoriaan kuuluviksi. Kiistanalaisten määritelmien ristitulessa osa tutkijoista onkin asettanut kyseenalaiseksi jopa koko uskonnon eksistenssin. On ehdotettu, että uskontoa tulkittaisiin ainoastaan ajalliseen kontekstiinsa sidottuna kulttuurisena konstruktiona ja että uskonnon tutkimuksessa keskityttäisiin ennen kaikkea käsitteen taustalla vaikuttaviin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin pyrkimyksiin (Ketola 2008, 18). Muun muassa Russel T. McCutcheon pitää uskonnon käsitettä lähinnä mielivaltaisesti poimittujen kulttuurin osa-alueiden privatisoituna yhteennivoutumana (McCutcheon 2014, 243–245). Hänen mukaansa uskonto oli ennen niin kutsutun sekularismin asteittaista kehittymistä yhtä lailla erottamaton osa kulttuuria kuin esimerkiksi kieli, taide ja sosiaaliset käytänteet. Vasta *pyhän* ja *profaanin* välille rakennettujen käsiteerojen myötä syntyi nykyään sellaisenaan tuntemamme ”uskonto” ja sen lukemattomat kiistanalaiset määritelmät (McCutcheon 2014, 250–251).

Sekularisaatioteesin vanavedessä virisi 1960-luvulla keskustelua myös siitä, minkälaisissa uskonnon prototyypille vaihtoehtoisissa muodoissa uskonnollisuus voi esiintyä ja miten uudet uskonnollisuuden muodot kenties tulevat modernissa maailmassa vaikuttamaan. (Casanova 1994, 25–26.) Modernin uskonnollisuuden paikantaminen uskonnon kentällä onkin osoittautunut haasteelliseksi. Merkittävä syy tälle ovat ”kristinuskon prototyyppivaikutukset”, joihin arkikielemme uskonnon käsite pitkälti perustuu; mitä enemmän kristinuskon kanssa yhteneviä piirteitä yhteisöstä on löydettävissä, sitä helpommin se mielletään uskonnoksi ja päinvastoin. (Ketola 2008, 14.) Urantia-liikkeen tapaan monet uskonnolliset yhteisöt näkevät tämän kaltaisen rinnastuksen kielteisenä ja pyrkivätkin tietoisesti välttämään uskonto-kategorian mukana tuomaan leimaa. *Uskontoa* voidaan pelkästään kristillisen mallivaikutuksen takia pitää sekä harhaanjohtavana että yhteisön toimintaa rajaavana ja normittavana käsitteenä (Ketola 2008, 16).²

² Tämän tutkimuksen yhteydessä viittaan kristinuskosta puhuessani ennen kaikkea evankelisluterilaisuuteen, sillä Suomen jäsenmäärältään suurimpana uskonnollisena yhteisönä sen voidaan olettaa vaikuttaneen voimakkaimmin suomalaisten näkemyksiin siitä, mitä uskonto on. Evankelisluterilaisen kirkon jäseniä oli vuoden 2015 lopulla 72,9 % suomalaisista (Suomen ev.lut. kirkko).

On tavallista, että uskonnoksi mielletään ainoastaan julkisten, havaittavissa olevien elementtien välityksellä manifestoituva uskonnollisuus. Yksilön henkilökohtainen kokemus, uskon näkymätön ulottuvuus, ei siis riitä vastaamaan uskonnon edellytyksiin. (McCutcheon 2014, 251.) Ketolan mukaan prototyypinen uskonto onkin järjestäytynyt organisaatio, johon kuuluu muun muassa poissulkeva jäsenyys, usko yliluonnollisiin olentoihin, yhteiset jumalanpalvelusmenot sekä pyhä kirja tai muihin auktoritatiivisiin teksteihin liittyvä oppijärjestelmä (Ketola 2008, 14—15). Tämän kaltaiset painotukset ovat merkittävässä roolissa myös Suomen uskontoa koskevassa lainsäädännössä, jonka nojalla päätetään, mille yhteisöille virallisen uskonnon asema myönnetään ja minkälainen uskonnollisuus puolestaan jätetään rekisterin ulkopuolelle (Ketola 2008, 17). Yhteiskunta siis osallistuu uskonnon määritelmistä käytyyn keskusteluun osoittamalla ne tekijät, jotka erottavat ”oikeaksi” katsotun uskonnon muusta uskonnollisuudesta. Samojen tekijöiden perusteella annetaan uskonnollisille yhdyskunnille myös etuoikeuksia, joita liikaa uskonnon prototyypistä poikkeaviksi katsottujen yhteisöjen ei ole mahdollista saavuttaa.

On kuitenkin huomioitava, että yhteiskunnan virallinen uskontoluokitus ja jonkin yhteisön uskontona tutkiminen ovat kaksi eri asiaa (Taira 2010, 390). Tutkijoiden keskuudessa uskonnomääritelmät tehdään ylipäättään täysin eri lähtökohdista, sillä mikään tietty valtauskonto ei uskontotieteessä toimi muun uskonnollisuuden kvaliteettia mittaavana prototyypinä (ks. Saler 2000, 198–200). Ilkka Pyysiäisen ja Kimmo Ketolan hyväksymän määritelmän mukaan uskontoon kuuluu sellaisia jaettuja intuitionvastaisia elementtejä, joihin liittyvät uskomukset antavat vastauksia inhimillisen olemassaolon peruskysymyksiin kuolemasta, kärsimyksestä ja elämän tarkoituksesta (Ketola 2008, 18—19). Kuten Ketolakin toteaa, tällaiseen määritelmään nojaavasta uskonnontutkimuksesta seuraa väistämättä se, että uskonto-käsitteen piiriin tulee luetuksi sellaisiakin yhteisöjä ja organisaatioita, jotka eivät itse määrittele itseään uskonnoiksi tai jotka eivät lainsäädännön takia ole saavuttaneet virallisen uskonnollisen yhdyskunnan asemaa (Ketola 2008, 20). Myös Urantia-liikettä on siis mahdollista tutkia uskontona uskontotieteen kentällä, vaikka liike itse kiistää sellainen olevansa, eikä sitä Suomen lain puitteissakaan lueta uskonto-kategoriaan kuuluvaksi.

Uskonto diskursiivisena elementtinä toimii osana valtasuhteita, joissa eri toimijat, kuten yhteiskunnat, tutkijat ja uskonnolliset liikkeet, pyrkivät edistämään omia intressejään (Taira 2010, 380). Luokittelua voidaan käyttää työvälineenä

esimerkiksi silloin, kun uskonto halutaan erottaa maallisista ja poliittisista asioista tai kun halutaan asettaa vastakkain elämän yksityiset ja julkiset aspektit (Owen & Taira 2015, 90—91; McCutcheon 2014, 238). Osa uskonnollisista yhteisöistä pyrkiikin välttymään oikeuksiaan rajoittavalta privatisoitumiselta korostamalla uskonnon prototyyppiin (Saler 2000, 198–200) verrattavaa vastakohtaisuuttaan. Niin myös Urantia-liikkeen voidaan katsoa paikantavan itsensä uskonto-kategorian ulkopuolelle osittain välttyäkseen normittavaksi ja rajoittavaksi koetulta differentioitumiselta. Uskonnon ajatellaan olevan yksi keskeinen osa viidennen ilmoituksen sanomaa, mutta lukijoiden mukaan kirjalla on yhtäläillä paljon annettavaa myös muille elämän osa-alueille, kuten filosofiaan, tieteeseen ja taiteeseen. Urantia-kirjan lukijat eivät siis halua vaihtaa uskontoa ja sekulaaria erottavan rajaviivan puolelta toiselle. Pikemminkin he pyrkivät osoittamaan, että viidennen ilmoituksen sanoma pystyy normeihin taipumatta murtamaan käsitteiden välisen keinotekoisin, sosiaalisiin intressein rakennetun seinämän. Mustavalkoisen joko-tai-ajattelun ei nähdä palvelevan uusimman ilmoituksen sanomaa.

3.2. Rikastuttava ja rajoittava rekisteröityminen

Vuonna 1922 säädetyn uskonnonvapauslain mukaan vähintään 20 Suomen kansalaista voi halutessaan perustaa laissa määrättyjä kriteerejä vastaavan rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan. Yhdyskuntien rekisteriä ylläpitää Suomen Patentti- ja rekisterihallitus. (OKM.) Ainoastaan Suomen evankelis-luterilaisen- ja ortodoksisen kirkon rooli on valtionkirkkoina toisenlainen kuin Suomen muiden uskonnollisten yhdyskuntien, ja niiden asema on erikseen määritelty myös lainsäädännössä (Heino 1997, 16—17).

Viime vuosina uskontojen kentällä on tapahtunut merkittävää monimuotoistumista, kansainvälistymistä ja privatisoitumista (Heino 1997, 22), mikä on nähtävissä muun muassa 1960-luvulta lähtien lisääntyneessä uusien uskonnollisten yhteisöjen määrässä. Vuonna 2014 jo noin 1,6 % suomalaisista kuului rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin (Tilastokeskus), joista suurimpia ovat Jehovan todistajat, Suomen Vapaakirkko, Katolinen kirkko Suomessa sekä Suomen Adventtikirkko (OKM). 2015-vuonna laaditun tilaston mukaan rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia oli kaiken kaikkiaan 401 (PRH).

Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivujen mukaan rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien toiminta perustuu yhteiseen uskontunnustukseen sekä

pyhinä pidettyihin kirjoituksiin tai muihin auktoritatiivisiin ja vakiintuneisiin oppijärjestelmiin. Rekisteröitymistä hakevan yhteisön on tehtävä perustamiskirja, johon on liitetty uskonnonvapauslain mukainen yhdyskuntajärjestys. Perustamisilmoitus välitetään Patentti- ja rekisterihallitukselle, joka ottaa vastaan myös uskonnonvapauslain asiantuntijalautakunnan antaman lausunnon siitä, täyttävätkö yhdyskunnan tarkoitus ja toimintamuodot kaikki uskonnonvapauslakiin perustuvat rekisteröitymisen kriteerit. (OKM.)

Kaikille perustamiskirjan lähettäneille yhteisöille uskonnollisen yhdyskunnan statusta ei siis myönnetä ja on tavallista, että Patentti- ja rekisterihallitusta lähestytään rekisteröitymisen toivossa useampaankin otteeseen. Joskus opetusministeriön päätöksistä on käyty kiivasta jälkipuintia myös uskonnontutkijoiden toimesta, mikä havainnollistaa erilaisten uskonnonmääritelmien mahdollisia yhteentörmäyksiä myös käytännön tasolla. Esimerkiksi Suomen vapaan wicca-yhdyskunnan (SVWY) perustamisilmoituksen hylkääminen herätti julkista keskustelua niin yhdyskuntaan kuuluvien itsensä kuin uskontotieteilijöidenkin keskuudessa (Ketola 2008, 17; Taira 2010, 389—390).

Uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröityminen siis usein nähdään tavoiteltavan arvoisena päämääränä, ja rekisteröitymisen taustalta voidaan löytää myös merkittäviä sosiaalisia- ja käytännön intressejä (Taira 2010, 382). Konkreettisimmat rekisteröitymisen myötä tulevat etuoikeudet ovat mahdollisuus peruskouluissa järjestettävään ”oman uskonnon” opetukseen sekä oikeus laillisesti pätevien vihkiseremonioiden toimittamiseen. Näitäkin merkittävämpi syy rekisteröitymiselle saattaa kuitenkin useimpien yhteisöjen kohdalla olla virallisesti hyväksytyn ja tunnustetun uskonnollisen yhteisön status. (Taira 2010, 384.) Rekisteröityneenä uskonnollisena yhdyskuntana yhteisöllä on muun muassa paremmat mahdollisuudet tulla laajemmin tunnetuksi ja saada osakseen enemmän huomiota myös yhteisön ulkopuoliselta väestöltä.

Kaikki uskontotieteen kentällä uskonnolliksi yhteisöiksi määritetyt liikkeet eivät kuitenkaan näe rekisteröitymistä kannattavana tai tavoiteltavana päämääränä. Yksi mahdollinen syy rekisteröitymättömyydelle on se, että vuoden 2003 uskonnonvapauslaissa määrättyjen rekisteröitymisen kriteerien katsotaan nojaavan liiaksi edellä mainittuihin kristinuskon prototyypivaikutuksiin (Ketola 2008, 14); rekisteröityminen siis edellyttäisi yhteisöltä sopeutumista valtionuskonnon mittojen mukaan rakennettuihin normatiivisiin raameihin. Uskontojen voidaankin ajatella olevan yhä liikaa sidoksissa kulttuuriin ja sen seurauksena myös alttiita kulttuurin

muokkaaville vaikutuksille. Kaikki uskonnolliset yhteisöt eivät ole halukkaita tekemään kompromisseja toimintatapojensa tai periaatteidensa suhteen ja näkevät siksi uskonnon statuksen enemmän sanomaansa vääristävänä kuin sen leviämistä edistävänä mahdollisuutena.

3.3. Haastattelu- ja kyselyaineistot diskurssianalyysin kohteena

Tutkimukseni kannalta olennaisinta ovat nimenomaan Urantia-kirjan lukijoiden omat näkemykset ilmoituksen uskonnollisesta luonteesta ja sen paikasta uskonnon kentällä. Aiheesta ei löytynyt riittävästi tarkoituksiani vastaavaa aiempaa kirjallisuutta, joten aineiston kerääminen kenttätyö- ja haastattelumenetelmin oli tällä kertaa jokseenkin itsestään selvä vaihtoehto. Analyysiosuudessa haastattelu- ja kyselylomakkeista koostuvan aineiston rooli onkin ensisijainen. Tutkimuskirjallisuuden merkitys korostuu lähinnä teoreettisen viitekehyksen yhteydessä.

Talven 2015 aikana osallistuin kahteen Urantia-seuran järjestämään lukupiiriin, ensin 14.11. Espoon keskuksen Villa Apteekissa ja myöhemmin 3.12. Helsingissä Taivallahden peruskoululla. Pyysin osallistumislupaa etukäteen sähköpostitse ja minut toivotettiin molempiin tilaisuuksiin lämpimästi tervetulleeksi. Lukupiirit kestivät kahdesta kolmeen tuntiin. Niiden aikana käytiin läpi yksi luku Urantia-kirjasta, joko nauhalta kuunnellen tai ääneen lukien. Luku käsiteltiin pienissä osissa niin, että taukojen aikana jäi aikaa keskustella läpikäydystä tekstiosuudesta. Kaikki lukupiiriin osallistujat, minä mukaan lukien, istuivat molemmissa tilaisuuksissa pyöreän pöydän ympärillä ja jokaisella oli vapaus tuoda esiin omia näkemyksiään ja mielipiteitään aiheeseen liittyen.

Espoon lukupiirissä oli minun lisäksi kymmenen paikallaolijaa, Helsingissä seitsemän. Miesten ja naisten osuus oli jotakuinkin yhtä suuri. Havaintojeni mukaan lähes kaikki paikallaolijoista olivat iältään yli viidenkymmenen ja vain harvat heistä naimissa. Haastatteluista ja kyselylomakkeista selvisikin, että muutamat olivat eronneet tai leskeytyneet ennen Urantia-seuran lukupiireihin tutustumistaan. Aikaisemmin Urantia-kirjan opetuksista oli keskusteltu edesmenneen puolison tai ystävien kanssa.

Löysin kolme halukasta osallistujaa marraskuun aikana pitämiini haastatteluihin jo ensimmäisen lukupiirin yhteydessä. Lisäksi lähetin teemakyselyn sähköpostitse kaikille Espoon lukupiiriin osallistuneille, joista viideltä sain kattavat

vastaukset haastatteluaineistoni tueksi. Itse keräämäni tutkimusaineisto siis koostuu lukupiireissä tekemiäni havaintojen lisäksi kaiken kaikkiaan kahdeksan Urantia-kirjan lukijan henkilökohtaisista näkemyksistä.

Kyseisistä lukijoista kaikki olivat yli 40-vuotiaita ja vain yksi alle viidenkymmenen. Useimmat vastanneista olivat nyt jo eläkkeellä, mutta sitä edeltävinä mainittuihin ammatteihin lukeutuivat muun muassa diakonityöntekijä, muusikko, tietotekniikkasuunnittelija ja kielenkääntäjä. Vain yksi kahdeksasta vastanneesta kertoi olevansa naimisissa. Urantia-kirja oli tullut jokaiselle tutuksi yli kymmenen vuotta sitten ja lähes kaikille se oli ollut osa elämää jo useamman vuosikymmenen ajan. Siitä huolimatta vain puolet kertoivat olevansa Urantia-seuran jäseniä. Kaikki eivät edes tienneet, että seuraan on mahdollista liittyä ja jotkut olivat alkaneet käymään lukupiireissäkkin vasta viimeisen parin vuoden aikana.

Kaikki haastattelut olivat noin puolentoistatunnin mittaisia. Litteroinnin jälkeen poimin haastatteluista tutkimuskysymykseni kannalta keskeisimmät aihepiirit ja koko aineiston läpikäytyäni järjestelin teemoittain yhteen ne asiat, jotka nousivat esiin useimmissa vastauksissa. Teemoittelun jälkeen lähdin käsittelemään aineistoa merkityssysteemeihin liittyvän diskurssianalyysin ohjaamana. Kuten Katja Arrenius ja Hanna Hakkarainen artikkelissaan (2003) toteavat, merkityssysteemit eivät muodostu sattumanvaraisesti ihmisten mielessä, vaan ne rakentuvat osana sosiaalisia käytäntöjä ja ovat aina tavalla tai toisella kontekstisidonnaisia. Kielenkäyttö on siis tapa rakentaa todellisuutta (Arrenius & Hakkarainen 2003) ja vaikuttaa erilaisten käsitteiden ja diskurssien herättämiin mielikuviin sekä niitä seuraavaan toimintaan. Sosiaalista todellisuutta ja siihen kuuluvia instituutioita voidaan siksi tarkastella erilaisten sosiaalisten käytänteiden ja niiden rinnalla kulkevien diskurssien tuotteena.

Tutkimuksessani keskityinkin siihen, minkälaisia merkityksiä Urantia-kirjan lukijat liittävät käsitteeseen *uskonto*, ja miten nämä konstruoidut merkityssysteemit toisaalta ovat ristiriidassa sen kanssa, mitä lukijat itse kokevat Urantia-liikkeen olevan. Pyrin havainnollistamaan sitä, millä tavoin myös uskontoon liittyviä diskursseja voidaan tarkastella kulttuuriinsa sidottuina historian tuotoksina ja miten perinteisiin nojaavat uskonnonmääritelmät eivät siksi enää tänä päivänä riitä kattamaan kuin murto-osan uskonnollisuuden moninaistuneista ilmenemismuodoista.

4 Uskonnon raameihin sopimaton uskonnollisuus

4.1. Tie uskonnon kahlitsevista raameista vapaaseen uskoon?

Haastatteluissa ja kyselylomakkeissa pyysin tutkimukseen osallistuneita Urantia-kirjan lukijoita kertomaan, minkälaisia ajatuksia Urantia-seuran uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröiminen tai Urantia-kirkon perustaminen heissä herättäisi. Yksi Urantia-seuran jäsenistä kirjoittaa kyselylomakkeessaan seuraavalla tavalla: ”*Vastustan tätä ajatusta. Silloinhan tämäkin sanoma jämähtäisi tiettyihin kaavoihin ja siitä tulisi ennen pitkää jäykkä järjestelmä.*” (n1/5, kyselylomake, 10.12.2015.) Toisen sähköpostitse saamani vastauksen mukaan ”*kirja painottaa yksilön vastuuta ja varoittaa selkeästi institutionaalisiin yhteisöihin ja näkemyksiin helposti syntyvistä hierarkioista sekä kaavoihin kangistumisista.*” (n5/5, kyselylomake, 27.12.2015.)

Tutkimusaineiston perusteella ajatukseen uuden uskonnon tai instituution perustamisesta suhtaudutaan ylipäätään ehdottoman kielteisesti. Uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröityminen nähtiin muun muassa uskontoa ”normittavana”, ”kahlitsevana” ja ”rajoittavana”. Ajatus Urantia-kirkosta puolestaan tuntui vastanneista vähintäänkin ”vieraalta” ja muutamat kertoivat jo pelkän aiheesta puhumisen kauhistuttavan. Ennen eläkkeelle siirtymistään kirkon diakoniatöissä toiminut naishenkilö totesi, ettei toivo Urantia-kirjan ympärille muodostuvan kirkkoa ”*ainakaan niin kauan kun kirkko on niin väritynyt käsite kuin nykyään.*” (n2/3, haastattelu, 27.11.2015.)

Uskonnollisesti värittyneiden käsitteiden käyttö olikin harkittua kaikkien haastattelijain ja kyselylomakkeiden yhteydessä. Esimerkiksi sanat *pyhä*, *yliluonnollinen* ja *intuitionvastainen* herättivät vastanneissa suoria miellelyhtymiä uskonnon prototyyppiin (Saler 2000, 198–200) ja kenties sen seurauksena aiheuttivat epäröintiä Urantia-kirjan ilmoitukseen yhdistettyinä. Kukaan tutkimukseen osallistuneista ei ajatellut Urantia-kirjan olevan pyhä. Osa kuitenkin piti pyhänä esimerkiksi kirjan sisältämää ilmoitusta, Jumalaa, enkeleitä ja lukemattomia taivaallisia persoonallisuuksia. Toiset korvasivat pyhän käsitteen kokonaan, puhumalla mieluummin asioiden ”erityisestä merkityksestä” tai ”äärimmäisestä arvokkuudesta”. Ilmoituksessa ei myöskään katsottu olevan mitään varsinaisesti yliluonnollista; intuition vastaiseksi tavallisesti luokiteltavien elementtien selitettiin kertovan lähinnä ihmiskunnan aistien rajallisuudesta. ”*Ainoa*

tapa lähestyä hengellistä todellisuutta on uskon kautta.” (m1/3, haastattelu, 21.11.2015.)

Diskursiivisilla tekniikoilla ja harkitulla retoriikalla onkin merkittävä rooli yhteisöjen itseidentiteetin rakentumisessa. Samoin myös uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröityminen edellyttää joittenkin uskonnon prototyyppiin viittaavien käsitteiden esiintymistä yhdyskunnan perustamisilmoituksessa (Owen & Taira 2015, 102). Tietyt sanavalinnat voivat siis viestiä yhteisön sosiaalisista intresseistä, toimien tarvittaessa joko rekisteröitymistä edistävinä tai toisaalta uskonnon leimaa välttävinä diskursiivisina työvälineinä.

Myös Matti Tossavainen pohtii uskonnon virallistamiseen liittyviä kysymyksiä blogissaan julkaisemassaan artikkelissa ”Urantia-kirkko – pitäisikö se perustaa?” (2009a). Tossavaisen mukaan ajatus Urantia-kirjaan pohjautuvan henkilökohtaisen uskonnon organisoimisesta on lähtökohtaisestikin mahdoton, eikä uskonnon sosiaalistaminen ole sen enempää tarpeen. Yhteiset uskonelämää ohjaavat normit ja sopimukset siitä, miten uskontoa tulisi harjoittaa, ovat Tossavaisen mukaan pikemminkin haitallisia. Niiden myötä saattaa ennen pitkää syntyä kyseenalaistamatta toimitettavia riittejä, jolloin elävä ja henkilökohtainen usko on vaarassa kuihtua ja menettää kokonaan alkuperäisen merkityksensä (Tossavainen 2009a).

Rekisteröitymisen edellyttämä dogmaattisuus sekä vaatimus yhteisöä sitovasta uskontunnustuksesta ovat myös kaikkien tutkimukseen osallistuneiden mielestä seikkoja, joita ei tulisi yhdistää Urantia-kirjan ilmoitukseen. Elämää ja yksilön toimintaa rajoittavan oppijärjestelmän puuttumista pidetäänkin yhtenä merkittävänä tekijänä, joka erottaa Urantia-kirjan ilmoituksen uskonnosta. ” – *Siellä on [uskunnoissa] määritetty, että miten pitää elää, tai sanotaan näin päin, että miten ei pidä tehdä. Moni uskonto opettaa nimenomaan sitä, että – älä tee näin, älä tapa, älä, älä älä... mutta Urantia-kirjassa enemmänkin, niinkun Jeesus opettaa, että tehkää näin.*” (m3/3, haastattelu, 29.12.2015.) Saman lukijan mukaan Urantia-kirjassa on vain yksi Jumalan käsky: olkaa täydelliset niin kuin taivaassa oleva Isänne on täydellinen (Urantia-kirja, 140:5.15). ”*Ja oikeestaan, jos ihmisen kannalta katsoo, niin ei se ole edes käsky. Se on kehotus. Ja mahdollisuus.*” (m3/3, haastattelu, 29.12.2015.)

Tossavaisen mielestä hyvä uskonto sallii jäsentensä tuoda esiin erilaisia tulkintoja uskonnollisista kokemuksistaan ja esittää omia näkemyksiään hengellisistä totuuksista. Kehno uskonto sen sijaan on riippuvainen

opinkappaleistaan, pyrkii käännättämään ihmisiä puoleensa ja rajoittaa jäsentensä vapautta kehittämiinsä dogmeihin vedoten. (Tossavainen, 2009c.) Tulkinnan vapaus ja sitä rajoittavien opinkappaleiden uupuminen kävi ilmi myös Urantia-seuran järjestämässä lukupiireissä, joissa kaikilla oli mahdollisuus esittää omia näkemyksiään luettuun kappaleeseen liittyen. Keskustelu oli suvaitsevaista ja eriävät mielipiteet sallivaa. Lukupiirit ovat lisäksi avoimia kaikille, eivät ainoastaan Urantia-seuran jäsenille.

Aktiivista lähetystyötä Urantia-seura ei kuitenkaan tee ja kirjan kehoitus onkin, että ”lähetystyö” tapahtuisi aina henkilöltä henkilölle (m1/3, haastattelu, 21.11.2015). Urantia-kirjan ei uskota puhuttelevan kaikkia ja siksi siitä tulisikin kertoa vain niille, joiden ”sisäinen valo loistaa” (m1/3, haastattelu, 21.11.2015), eli jotka ovat jo kehittäneet omaa henkilökohtaista uskonelämäänsä riittävän pitkälle, pystyäkseen sisäistämään Urantia-kirjan muodossa annetun ilmoituksen. Urantia-kirja ja siihen liittyvää tietoa on joka tapauksessa tarjolla sähköisissä kanavissa kaikille siitä kiinnostuneille ja lisäksi kirjan lukijat ilman muuta kertovat mielellään ilmoituksesta niille, jotka oma-aloitteisesti osoittavat uteliaisuutensa (n2/3, haastattelu, 27.11.2015).

Edellä mainituista periaatteista johtuen uskonnollisia yhdyskuntia koskeva oikeus ”oman uskonnon” opetukseen on tuskin Urantia-seuraa rekisteröitymään houkutteleva etuus. Monet tutkimukseen osallistuneet kertoivat olevansa perheessään ja ystäväpiirissään ainoita Urantia-kirjan ilmoitukseen uskovia. ”*Ei sitä voi edes omilleen tyrkyttää*”, totesikin haastattelussaan kolmen pojan äiti, joka on kyllä kertonut Urantia-kirjasta perheelleen, mutta omien sanojensa mukaan ”saanut takkiinsa” joka kerta (n2/3, haastattelu, 27.11.2015). Toinen konkreettinen rekisteröitymisen mukanaan tuoma etuoikeus, laillisten vihkiseremonioiden järjestäminen, ei todennäköisesti ole Urantia-seuralle sen enempää tavoiteltavaksi katsottu päämäärä. Suurin osa Urantia-kirjan lukijoista kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon ja näkee eri elämänvaiheisiin liittyvät kirkolliset toimitukset vähintäänkin merkittävänä osana suomalaista kulttuuria.

4.2. Henkilökohtaisen uskon perusta

”Uskonto on aina ihmisperäisten luoma instituutio. Sen takia Urantia ei ole uskonto itsessään. Vaan että se on niinku uskonnollinen ilmoitus, jonka pohjalta

ihmiset voi sitten toimia ja kehittää sitä omaa henkilökohtaista uskoaan.” (m3/3, haastattelu, 29.12.2015.).

”Toisin kuin uskonnoissa yleensä, kirja avaa ihmisen ymmärtämään, että suhde jumalaan on täysin henkilökohtainen asia. Yhteys jumalalliseen henkeen on jokaisen saavutettavissa, jos ihminen niin haluaa ja siihen pyrkii.” (n5/5, kyselylomake, 27.12.2015.).

Tutkimukseen osallistuneiden Urantia-kirjan lukijoiden näkemys institutionaalisista uskonnoista on kaksipiippuinen. Suurin osa vastanneista suhtautui organisoituun uskonnollisuuteen pääosin myönteisesti ja sen nähtiin olevan tarpeellista ja ehkä välttämätöntäkin ihmisten nykyisessä kehitysvaiheessa (n3/5, kyselylomake, 15.12.2015). Yhden haastatteluissa esitetyn näkemyksen mukaan uskonnon onkin hyvä olla ”jollakin tavalla raameissa”, mutta ainoastaan ulkoisesti – uskonnon sisällä yksilöllä on aina säilyttävä täysi vapaus. Sekä mielen että ajattelun on pysyttävä erilaisiin oppijärjestelmiin kahlitsemattomina (n2/3, haastattelu, 27.11.2015).

Kaikki eivät kuitenkaan suhtautuneet institutionaalisiin uskontoihin yhtä suopeasti. Eräs kyselylomakkeeseen vastannut lukija kuvaili organisoitua uskovien yhteenliittymää seuraavalla tavalla: ” – – *useimmiten erittäin vahva, yhteiskuntaa hallitseva ja yleensä rajoittava, tuomitseva, rankaiseva ja jopa terrorisoiva instituutio. Usein uskonto myös väkisin muokkaa yhteisönsä kulttuuria mielensä mukaiseksi.*” (m2/5, kyselylomake, 14.12.2015.) Organisoinnin tarpeellisuuteen liittyvistä näkemyseroista huolimatta kaikki vastanneet olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että Urantia-liikkeen institutionalisoiminen olisi tarpeetonta ja vastoin ilmoituksen antajien kehotuksia. Kirjan lukijat toivovatkin, että tulevaisuudessa, ihmiskunnan kehittyessä, syntyy Urantia-kirjaan perustuva maailmanuskonto, joka syrjäyttää nykyiset uskonnot ja on niihin verratessa myös ”vähemmän institutionaalinen” (n3/5, kyselylomake, 15.12.2015).

”Jeesus joskus sanoi: ”älkөөn vasen käsi tietäkө sitä, mitä oikea käsi tekee. Mun mielestä se on ainoa oikea tapa toimia oman uskon suhteen.” (m1/3, haastattelu, 21.11.2015.) Tämän sitaatin olennaisuudella viitattiin siihen, miten ihmisen ja Jumalan henkilökohtaisen suhteen ei tarvitse, eikä pitäisikään, manifestoitua ulkoisten merkkien, kirkkojen ja temppelien tai julkisen ylistyksen muodossa. Ainoa merkityksellinen uskosta syntyvä konkreettinen asia ovat

arkielämää edistävät hengenhedelmät, joita syntyy, kun yksilö pitää aktiivisesti yhteyttä taivaanisään. (m1/3, haastattelu, 21.11,2015.) Myös Tossavaisen mielestä uskonto mielletään usein virheellisesti ainoastaan ”sosiaalistetuksi ja organisoituneeksi oppijärjestelmäksi” (Tossavainen, 2009b). Tossavaisen mukaan uskonto on puhtaimmillaan yksilön henkilökohtaista sitoutumista sekä kaikkein korkeimpien arvojen tavoitteluun että hengenhedelmien myötä lujittuvaan jumalasuhteeseen. Henkilökohtaisen uskon siis nähdään perustuvan Urantia-kirjassa annettuun ilmoitukseen, mutta Urantia-kirja itsessään ei ole uskonto, eikä se lähtökohtaisesti kehoita sellaisen organisoimiseen.

Ainoastaan yksi kahdeksasta tutkimukseen osallistuneesta kertoi, ettei ole rukoillut sitten lapsuusvuosien. Hän kokee jumalasuhteensa olevan ainoastaan alitajuinen, eikä usko sen näkyvän ulospäin missään arkipäivän tilanteessa (m2/3, kyselylomake, 14.12.2015). Muut vastanneet sen sijaan kertoivat rukoilemisen olevan heille tärkeää ja myös merkittävä keino jumalasuhteen ylläpitämiseksi. Rukoileminen onkin monille päivittäistä, lähes poikkeuksetta omassa rauhassa hiljentymistä ja puhetta Jumalalle. Lukupiireissä tai muissa Urantia-seuran järjestämässä tilaisuuksissa ei kuitenkaan ole tapana rukoilla yhdessä, eikä muidenkaan julkisten palvontamenojen uskota edistävän yksilön ja Jumalan välistä henkilökohtaista suhdetta.

Uskon henkilökohtaisuuden puolesta puhuvat myös Urantia-seuran jäsenmäärät. Vuonna 2015 seuraan kuului alle 100 jäsentä, eivätkä edes kaikki lukupiireihin osallistuneet ole halukkaita siihen liittymään. Urantia-kirjaa on kuitenkin Suomessa myyty karkeasti arvioituna 7000 (Uskonnot Suomessa – hanke 2015), mikä antanee lähempänä totuutta olevan kuvan kirjan saavuttamasta suosioista. Suurimmalle osalle lukijoista viidenteen ilmoitukseen perustuva usko onkin täysin henkilökohtainen, ainoastaan Jumalan ja Ajatuksensuuntaajan, jumalallista alkuperää olevan ”ylisielun” (Urantia-kirja, 0:5, 9), kanssa jaettu osa elämää. Myös vierailemiini lukupiireihin osallistuneet henkilöt olivat tavallisesti olleet aktiivisia Urantia-kirjan lukijoita pitkään ennen seuran toimintaan osallistumistaan. Useimmat tutkimuksessa mukana olleet kertoivatkin kiinnostuneensa yhteisöllisestä toiminnasta vasta avioeron, leskeytymisen tai läheisimpien ystävien poisnukkumisen jälkeen. Yksinäisyys sekä halu keskustella Urantia-kirjan opetuksista muiden uskoviensa kanssa olivat monille merkittäviä syitä lukupiireihin hakeutumiselle. Lukupiireihin osallistuneiden korkeasta keski-ikästä ei

siis tule vetää yleisemmin Urantia-kirjan lukijoiden ikähaarukkaa koskevia johtopäätöksiä.

4.3. Tieteen, taiteen ja uskonnon kolminaisuus

”Kirja valaisee moninaisesti maailmankaikkeuden rakennetta, aurinkokuntamme syntyä ja planeettamme kehitystä, sekä kertoo läpileikkauksen Jeesuksen elämästä ja sen merkityksestä planeetallemme.” (n5/5, kyselylomake, 27.12.2015.). Näin kuvaili Urantia-kirjan sisältöä eräs yli 20 vuotta lukupiireihin osallistunut, Urantia-seuraan kuulumaton naishenkilö. Myös Stefan Tallqvistin mielestä Urantia-kirja on paljon muutakin kuin uskontoa. Hänen mukaansa mikään muu tuntemamme kirjallinen teos ei tarkastelee yhtä laajasti niin filosofiaa, tieteitä, historiaa kuin maailman eri uskontojakin (Tallqvist, 2014.). Tieteen, taiteen ja uskonnon kolminaisuudeksi Urantia-kirjaa puolestaan on kuvattu ainakin vuonna 2015 Helsingissä järjestetyillä Hengen ja Tiedon messuilla, jossa kyseisen kolminaisuus nähtiin Urantia-kirjaa esittelevässä banderollissa (n2/3, haastattelu, 27.11.2015; m3/3, haastattelu, 29.12.2015).

Yksi haastattelu- ja kyselylomakkeissa esittämäni kysymys liittyi siihen, miten Urantia-kirjan lukijoilla itsellään on tapana kuvata kirjan sisältöä sellaisille henkilöille, joille jo sana ”Urantia” on ennestään täysin tuntematon. Monet pohtivat kysymystä pitkään ja totesivat, että lyhyen vastauksen antaminen niin laajaan kysymykseen on vaikeaa. Yksi haastatteluun osallistuneista mainitsikin, että tapa, jolla Urantia-kirjaa tulisi lähestyä, on aina yksilöllinen ja tilannekohtainen (m3/3, haastattelu, 29.12.2015). Hänen mielestään on tärkeintä ottaa huomioon, minkälaisista asioista Urantia-kirjan suhteen uteliaisuutensa osoittanut henkilö on lähtökohtaisesti eniten kiinnostunut. Henkilöä kannattaisi siis kehottaa lähestymään kirjaa lukemalla ensin ne luvut, jotka voimakkaimmin vastaavat hänen omia intressejään, liittyivätpä ne sitten tieteseen, taiteeseen tai uskontoon (m3/3, haastattelu, 29.12.2015).

Ensisijaisesti uskontona kukaan tutkimukseen osallistuneista ei kuitenkaan lähtisi Urantia-kirjasta kertomaan, vaikka uskonnollisuus onkin yksi viidennen ilmoituksen tärkeä ulottuvuus. Kysymystä ilmoituksen luonteesta ja sen kuvaamisen haasteellisuudesta pohdittiin eräässä kyselylomakkeessa seuraavalla tavalla: *”myös ‘uskonto’ – sana lienee pakko sisällyttää vastaukseen, koska jokainen näkee heti, että kirja sisältää kannesta kanteen yleisen uskontokäsityksen mukaista ”jumalallista” termistöä. Mutta ihan kylmiltään ei tuntemattomalle*

kannata mainita sitä ”jumalalliseksi ilmoitukseksi”. Tämä ruokkisi vain ennakkoluuloa ja saattaisi ehkäistä kirjaan tutustumista.” (m2/5, kyselylomake, 14.12.201.) Samassa yhteydessä korostettiin myös, ettei kirjan sisältöä tulisi muutenkaan tulkita uskontona, sillä ilmoitus on ennen kaikkea ”dokumentaarista esitystä” ja faktuaalista kerrontaa kunkin neljän osan otsikoissa annetun teeman mukaisesta aiheesta. Urantia-kirjan privatisoimista uskonto-kategoriaan halutaan siis välttää, koska ilmoituksessa annettujen totuuksien uskotaan koskevan yhtä lailla myös muita elämän osa-alueita. Uskonnoksi leimautumisen pelättäisiin vähentävän ilmoituksen uskottavuutta sekulaarin piiriin tultaessa.

4.4. Jeesuksen opetukset uskon keskiössä

Seitsemän kahdeksasta tutkimukseen osallistuneesta ilmoitti kuuluvansa evankelisluterilaiseen kirkkoon ja yksi haastatteluun osallistuneista oli ennen eläkkeelle jäämistään ollut myös kirkon töissä. Luterilaisuus tuntui kuitenkin useimmille vastanneille olevan pikemminkin osa suomalaista kulttuuria kuin henkilökohtaista uskonelämää. Raamattua ei kukaan kertonut lukevansa aktiivisesti ja harvat kirkossakäynnitkin liittyivät lähes poikkeuksetta eri elämänvaiheissa tapahtuviin toimituksiin, kuten konfirmaatioon, häihin ja hautajaisiin. Urantia-seuran ja kirkon jäsenyyttä ei kuitenkaan missään tapauksessa nähty toisiaan poissulkevinä ja vastanneet uskoivatkin suurimman osan suomalaisista Urantia-kirjan lukijoista olevan evankelisluterilaisen kirkon jäseniä.

Urantia-kirjan ja Uuden testamentin taustalta voidaan löytää yhteinen perusta: Jeesuksen opetukset. Tutkimukseen osallistuneiden mielestä Raamatun ja Urantia-kirjan opit on kuitenkin mahdollista yhteen sovittaa vain osittain, sillä siinä missä Raamattu on ihmisten kirjoittama ja muokkaama, on Urantia-kirjan sisältö pääosin suoraan ihmistä ylempien taivaallisten ilmoituksen antajien sanelema (m2/5, kyselylomake, 14.12.2015). Urantia-kirjan lukijoiden mielestä Jeesuksen todellinen ilmoitus onkin vääristynyt Paavalin ja Jeesuksen muiden seuraajien perustaman kristinuskon myötä. Valtauskonnoksi edetäkseen sen on täytynyt tehdä etenemistään edistäviä myönnytyksiä ja mukauduttava kulloinkin vallalla olleen kulttuurin puitteisiin (n2/3, haastattelu, 27.11.2015). Kahdessa haastattelussa käytettiin kristinuskosta puhuttaessa niin sanottua ”sipulivertausta”, jonka mukaan Urantia-kirjastakin löytyvä kristinuskon ydin paljastuu, kun vuosien myötä kertyneet ihmisperäiset uskomukset lähdetään kuorimaan pois kerros kerrokselta

(m1/3, haastattelu, 21.27.2015; n2/3, haastattelu, 27.11.2015). Lukijat uskovat, että näin tuleekin vielä joskus tapahtumaan. ”*Urantia-kirjassa on joitakin niin kutsuttuja profetioita, ja yks niistä on se, että Jeesuksen opetus on tällä hetkellä semmosessa toukkakotelossa. Jossakin vaiheessa siitä toukkakotelosta tulee värikäs, iso perhonen ja niin Jeesuksen opetus pääsee myös kirkon sisällä uudelleen lentoon.*” (m2/3, haastattelu, 21.11.2015.)

Urantia-kirjan neljäs osa, *Jeesuksen elämä ja opetukset*, on siis lukijoiden mukaan laajennettu ja totuudenmukaisempi versio siitä, mitä Uusi testamentti opettaa Jeesuksesta. Kristittyjen julistama evankeliumi kuitenkin korostaa Urantia-kirjan lukijoiden mielestä suhteettoman paljon Jeesuksen ristikuolemaa (”*Aivan kuin kuolema olisi ollut hänen suurin aikaansaannoksensa*”) ja jättää näin epäolennaisten seikkojen varjoon sen, mikä neljännessä ilmoituksessa itseasiassa on kaikkein keskeisintä: Jeesuksen maanpäällinen elämä ja hänen evankeliuminsa Jumalan isyydestä (m4/5, kyselylomake, 16.12.2015). Nimenomaan Jeesuksen evankeliumin dogmatisointi ja sen siivittämänä rakennettu instituutio aiheuttivat lukijoiden mukaan sen, että neljännessä ilmoituksen alkuperäinen merkitys jäi ihmisperäisten uskomusten varjoon. Kristinuskon kehitys valtauskonnoksi voidaankin nähdä varoittavana esimerkkinä siitä, mitä uskon institutionaalistumisesta voi pahimmillaan seurata: yhteisön orjuuttavista tavoista, kaavoista ja vakiintuneista normeista johtuva henkilökohtaisen uskonelämän kuolema (Tossavainen, 2009b).

Kuten jo aiemmissa kappaleissa on käynyt ilmi, uskon henkilökohtaisuus on asia, josta Urantia-kirjan lukijat eivät suostu tinkimään. Se on myös merkittävimpiä syitä sille, miksi Urantia-seuran uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröityminen tuntui kaikista tutkimukseen osallistuneista jo ajatustasolla vieraalta ja kauhistuttavaltakin. Eräs kyselylomakkeeseen vastanneista naisista kommentoi aihetta seuraavalla tavalla: ”*Perustaisimmeko jälleen uuden institutionaalisen uskonnon? Parempi olisi saada Urantia-kirjan sanoma leviämään ja vaikuttamaan kristinuskon ja muiden uskontojen piirissä, vaikka se tuleekin olemaan hidasta.*” (n3/5, kyselylomake, 15.12.2015.) Kaikki tutkimukseen osallistuneet ajattelivat, että Urantia-kirjan lukeminen luterilaisten jumalanpalvelusten yhteydessä olisi toivottavaa ja kaukaisessa tulevaisuudessa ehkä mahdollistakin, ”*jos kirkko rohkenee luopua instituutiostaan ja sallii ihmisten olla henkilökohtaisessa yhteydessä luojaansa ilman opillisia pakotteita ja rituaaleja.*” (m4/5, kyselylomake, 16.12.2015.)

Urantia-kirjalla olisi lukijoiden näkemyksen mukaan paljon annettavaa evankelisluterilaiselle kirkolle; muutama tutkimukseen osallistunut mainitsikin toivovansa, että pystyisi itse kirkon jäsenenä aktiivisesti edistämään kirkon muutosta. Kirjan sanomasta voitaisiin heidän mukaansa löytää käänteentekevä vastaus jopa kirkon alati laskeviin jäsenmääriin. Urantia-kirjan lukijat ovat menneinä vuosina saaneet kokoontua lukupiirien merkeissä ainakin Helsingissä, Alppilan kirkossa ja Espoossa, Kauklahten seurakuntatalolla. Kirkkoherran vaihduttua kirkon tiloja ei kuitenkaan enää ole annettu Urantia-kirjan lukijoiden käyttöön (n2/3, haastattelu, 27.11.2015; m1/3, haastattelu, 21.12.2015).

4.5. Kehittyvä ja suhteellinen totuus

”Urantia-kirja kunnioittaa persoonallisuutta ja henkistä vapautta sekä jatkuvaa kehittymistä. Uskonnot puolestaan edellyttävät tiettyihin dogmeihin ja tapoihin sitoutumista, paikallaan pysymistä ja perinteiden noudattamista.” (n1/5, kyselylomake, 10.12.2015.) Urantia-kirjan lukijat uskovat, että kirjan sivuilta löytyy taivaallisten persoonallisuuksien ihmiskunnalle välittämä totuus. Silti on muistettava, että evolutionistisessa maailmassa totuus on aina suhteellista (m1/3, haastattelu, 21.12.2015), eikä sitä sen vuoksi ole mahdollista vangita minkään yhteisön määrittämiin raameihin (n2/3, haastattelu, 27.11.2015).

Urantia-kirja on jo viides ihmiskunnalle annettu ilmoitus ja lisää on tulossa arviolta 1000 vuoden välein (m4/5, kyselylomake, 16.12.2015). Vaikka Urantia-kirja siis tällä hetkellä näyttäytyisi meille suurimpana olemassa olevana totuutena, on sekin lopulta vain hyvin rajallinen, osittainen ja vajavainen totuuden heijastuma (Tossavainen, 2009c). Blogissaan Tossavainen (2009c) kirjoittaakin olevansa jokseenkin varma, että joskus tulevaisuudessa myös Urantia-kirjan totuuksia pidetään kovin vähäisinä ja ihmiset kaipaavat jälleen jotakin ”korkeampaa”, entistä absoluuttisempaa totuuden ilmentymää.

Tossavaisen mukaan se, että uskonnonharjoittajien ryhmä kuvittelee oman oppinsa ainoaksi Totuudeksi, tekee uskonnosta jo lähtökohtaisesti kehnon ja taantuvan (Tossavainen, 2009c). Tähän virheeseen Urantia-kirjan lukijat eivät haluakaan syyllistyä ja myös tutkimukseen osallistuneet korostivat sitä, miten *”totuutta tulee ottaa vastaan kaikista niistä lähteistä, joissa totuutta on.”* (m1/3, haastattelu, 21.11.2015.) Vaikka lukijat siis pitävät Urantia-kirjan opetuksia kaikessa laajuudessaan ja spesifydessään ainutlaatuisina, he eivät kiellä sitä,

etteivätkö totuus ja suhde Jumalaan olisi löydettävissä muillakin tavoin, esimerkiksi muiden Urantia-kirjassakin esiteltyjen maailmanuskontojen ohjaamana. ”Urantialla ei ole sellaista uskontoa, joka ei hyötyisi jokaisen muun uskonnon sisältämien parhaiden totuuksien tutkimisesta ja omaksumisesta, sillä kaikkiin uskontoihin sisältyy totuutta.” (Tossavainen, 2009c). Tästä syystä minkään uskontokunnan jäsenyyttä ei katsota esteeksi Urantia-kirjaan tutustumiselle tai –seuraan liittymiselle. Se, että Urantia-kirjan lukijat ovat lähtöisin mahdollisimman monenlaisista eri lähtökohdista, nähdään pikemminkin positiivisena seikkana, sillä sen katsotaan edistävän ilmoituksen leviämistä sekä sen toteutumista käytännössä (Suomen Urantia-seura).

Urantia-kirjassa käydään läpi myös ihmiskunnan uskonnollisuuden eri vaiheet (m3/3, haastattelu, 29.11.2015). Institutionaalisten uskontojen aseman heikkenemistä ja uskon henkilökohtaistumista voidaankin tarkastella myös kehittyvän uskonnon konkreettisesti ilmenevänä virstanpylväänä. Tutkimukseen osallistuneet Urantia-kirjan lukijat näkivät muun muassa uususkonnollisuuden lisääntymisen positiivisessa valossa ja epäilivät sen kertovan lähinnä ”ihmisten hengellisistä perustarpeista” (n1/5, kyselylomake, 10.12.2015), joihin institutionaalinen ja etäiseksi koettu kirkko ei enää nykypäivänä kykene vastaamaan (n5/5, kyselylomake, 27.12.2015). Kärkkäämpi näkemys esitettiin kyselylomakkeessa, jossa vaihtoehtoisen uskonnollisuuden etsinnän ajateltiin kumpuavan ”tyytymättömyydestä turhan muodolliseksi jämähtäneisiin oppirakennelmiin ja idioottimaisuutta lähentelevään fundamentalismiin.” (m2/5, kyselylomake 14.12.2015.)

Uskonnon jatkuva ja tarkoituksenmukaiseksi katsottu kehitys onkin tutkimusaineistosta päätellen yksi painavimpia syitä sille, miksi Urantia-kirjan ilmoituksesta ei haluta tehdä yhteisön jakamaan uskontunnustukseen ja ”vakiintuneisiin toiminnan perusteisiin pohjautuvaa” (OKM) uskontoa. ”Se voi olla, että yhteiskunta on vähän sitä mieltä, että uskonto on nyt jo sitä, mitä sen pitää olla. Että ehkä kehitystä ei sitten katsota kauhean hyvällä jostain syystä.” (m3/3, haastattelu, 29.12.2015.) Niin kauan kuin kristilliset prototyyppivaikutukset siis määrittävät nykypäivän ”oikeaa uskontoa”, eivät Urantia-kirjan lukijat halua ilmoituksen perustalle rakentuvaa ”kehittyvää uskontoaan” määriteltävän osaksi rajoitettua ja rajoittavaa uskonnon kenttää.

”Totuuden voi tuntea, totuuden voi elää; totuuden kasvun voi kokea sielussaan, ja mielessä voi nauttia sen antaman valaistuksen tuomasta vapaudesta, mutta totuutta ei voi vangita kaavoiksi, normeiksi, uskonkappaleiksi tai ihmisen käyttäytymisen älyperäisiksi malleiksi.” (Urantia-kirja, 1949;4.)

4.6. Käsitteiden tiedostettu kaksinapaisuus

Tutkimusaineistosta on erotettavissa *oman uskon ja muiden uskonnon* välille rakentunut silmännähtävä kaksinapaisuus. Kuilua Urantia-kirjan ilmoituksen ja institutionaalisten uskontojen välillä kasvatetaan lukijoiden puheenvuoroissa tietoisien vastakkainasettelun kautta. Vertailussa käytetään usein negatiivisesti värittyneitä ilmauksia, kun viitataan järjestäytyneeseen uskontoon. Urantia-kirjan ilmoitus puolestaan erotetaan näin kuvatusta uskonnosta vetoamalla sen esimerkein perusteltuun myönteiseen vastakohtaisuuteen.

Siinä missä institutionaalinen uskonto esitetään aineistossa jäykkänä sekä yksilön elämää rajoittavana ja ajattelua kahlitsevana, puhutaan Urantia-kirjan ilmoituksesta joustavana, vapauttavana ja ajatusmaailmaa avartavana. Aineistosta nousevaa ydinajatusta voidaankin havainnollistaa metaforalla, jossa järjestäytynyt uskonto on uskovalle ahdas vankiselli ja viides ilmoitus puolestaan sellin avain, joka mahdollistaa tien vapautteen.

Kirjan lukijat korostavat sitä, miten institutionaalisten uskontojen pyhät kirjat ovat tavallisesti ihmisten kirjoittamia ja muokkaamia. Urantia-kirjan muodossa annettu viides ilmoitus on sen sijaan taivaallisten olentojen itsensä sanelema ja siten alkuperäisessä muodossaan ihmisten luettavissa. Se on inhimillisestä ajattelusta riippumaton, eikä siksi maallisten tavoitteiden ja valtapyrkimysten vääristämä. Urantia-kirjassa annettu totuus ei siis ole uskonto, sillä uskonto on väistämättä jotakin ihmisten rakentamaa.

Lukijoiden mukaan Urantia-kirjan ilmoitukseen perustava usko on lisäksi puhtaasti henkilökohtainen ja siten erilaisista uskoa määrittävistä ja elämää ohjaavista normeista vapaa. Toisin on institutionaalisisissa uskonnoissa, joissa usko on yhteisön jakama ja siten toteutettavissa ainoastaan kyseisen yhteisön määrittelemien normien sallimissa rajoissa. Siinä missä järjestäytynyt uskonto tukahduttaa uskon vapauden, vapauttaa viides ilmoitus tukahdutetun uskon.

Tässä yhteydessä lienee syytä pohtia ”vapaan uskon” ja ”vangitsevan uskonnon” välisen kahtiajaon taustalta mahdollisesti löytyviä motiiveja. On

tarkasteltava sitä, miksi myönteinen adjektiivi liitetään uskoon ja sen kielteinen vastapari lähes poikkeuksetta uskontoon. Miksi Urantia-kirjan ilmoitus ylipäättään halutaan erottaa uskonto-kategoriasta edellä esitetyn kaltaiseen kaksinapaisuuteen vedoten?

Yksi mahdollisuus on Urantia-kirjan lukijoidenkin esittämä näkemys siitä, miten viides ilmoitus todella on jotakin uskonnosta perusolemukseltaan poikkeavaa. Siinä tapauksessa tiedostetun kaksinapaisuuden ainoana motiivina toimii se samainen totuus, jota Urantia-kirja sellaisenaan lukijoilleen edustaa. Toisaalta uskonnon ja Urantia-kirjaan perustuvan uskon jyrkkä erottelu on myös mahdollista asettaa kyseenalaiseksi, vetoamalla esimerkiksi Urantia-kirjan ilmoituksen kykyyn vastata ihmisen ”perimmäisiin huolenaiheisiin” (Paul Tillich) tai kirjassa esiintyviin henkisiin olentoihin (Sir Edvard Burnett Tylor). Tällöin voidaan olettaa, että vertaileva kaksinapaisuus johtuu jostakin toisesta julkilausumattomasta motiivista, joka yhtäkaikki vaikuttaa uskon ja uskonnon erottelun apuna toimiviin diskursseihin.

Tällaisena julkilausumattomana motiivina voi toimia esimerkiksi pyrkimys ilmoituksen esteettömään leviämiseen. Ilman uskonnollisen yhdyskunnan statusta Urantia-kirjan on nimittäin mahdollista tavoittaa kaikki potentiaaliset lukijat, huolimatta heidän uskonnollisista taustoistaan tai toisten uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyyksistään. Onhan nimittäin oletettavaa, että Urantia-uskontoon tutustuminen olisi toisen uskontokunnan edustajalle suurempi kynnys kuin tutustuminen yleismaailmallisena totuutena esitettyyn Urantia-kirjaan.

Käsitteiden vastakkainasettelun taustalla saattaa vaikuttaa myös pelko siitä, että uskonto-kategoriaan kuulumisen asettaisi kyseenalaiseksi viidennen ilmoituksen korostetun ainutlaatuisuuden. Jos viidennen ilmoituksen pohjalle nimittäin perustettaisiin jälleen uusi institutionaalinen uskonto, olisi Urantia-kirjakin kenties enää ”*vain yksi ”lahko” muiden joukossa*” (n3/5, kyselylomake, 15.12.2015). Urantia-kirjan ainutlaatuisuuden ei haluta tällä tavalla jäävän uskonnollisen yhdyskunnan statuksen varjoon. Siksi lukijat korostavatkin viidennen ilmoituksen poikkeuksellisen laajaa sisältöä, jonka katsotaan ylittävän uskonnollisten uskomuksien kentän ja antavan totuudelle lisäarvoa myös lukuisilla muilla elämän osa-alueilla. Vastaava kokemus sanoman erityislaatuisuudesta ja rajattuun kategoriaan sopimattomuudesta on tyypillinen modernin uskonnollisuuden piirre.

5 Yhteenveto

Tämän tutkielman puitteissa olen antanut havainnollistavan esimerkin siitä, miten uskonnon määritelmiä on mahdollista käyttää eri toimijoiden ja yhteisöjen intressejä edistävänä diskursiivisena tekniikkana. Olen osoittanut, että retoriikka ja harkitut käsitevalinnat toimivat yhteisöjen itsensä määrittelemisen välineinä ja vaikuttavat myös konkreettisesti uskonnollisten yhteisöjen yhteiskunnalliseen asemaan. Haastatteluista ja kyselylomakkeista koostuvan tutkimusaineiston perusteella olen lisäksi ottanut selvää, minkälaisia oletuksia suomalaiset Urantia-kirjan lukijat liittävät uskonnon käsitteeseen, ja mitkä tekijät heidän näkemystensä mukaan erottavat Urantia-liikkeen näitä oletuksia vastaavasta uskonnosta.

Kimmo Ketolan määrittelemät kristinuskon prototyypivaikutukset nousevat voimakkaasti esiin Urantia-kirjan lukijoiden puheenvuoroista koostuvasta tutkimusaineistosta. Ne ovat löydettävissä myös Suomen lainsäädännöstä, jonka nojalla muun muassa yhteinen uskontunnustus, vakiintunut oppijärjestelmä ja auktoritatiiviset tekstit ovat edellytyksiä uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröitymiselle. Urantia-kirjan lukijat näkevät tällaiset uskontoa koskevat kriteerit yhteisön toimintaa normittavina ja ennen kaikkea henkilökohtaista uskoa rajoittavina. Uskonto-kategorian myötä tapahtuvan privatisoinnin ei lisäksi katsottaisi palvelevan viidennen ilmoituksen sanomaa, sillä vaikka uskonto on kiistämättä merkittävä osa Urantia-kirjaa, ei käsite lukijoiden mukaan riitä kattamaan likimainkaan kaikkea sitä, mitä kirja pitää sisällään. Virallisille uskonnoille kuuluvista etuoikeuksista huolimatta uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröitymistä ei siis nähdä tavoiteltavan arvoisena päämääränä, vaan pikemminkin ilmoitusta vääristävänä mukautumisena yhteiskunnan rakentamaan keinotekoiseen muottiin.

Yhteenvetona todettakoon, että muiden tahojen määritelmistä piittaamatta, on tutkimukseen osallistuneiden lukijoiden näkemys asiasta kiistaton: Urantia-kirja ei ole uskonto. Sen sijaan se on ilmoitus, suhteellinen ja alati kehittyvä totuus sekä perusta yksilön henkilökohtaiselle uskolle. Toisaalta Urantia-kirja on myös yksi tyypillinen esimerkki sellaisesta modernista uskonnollisuudesta, jonka ei katsota mahtuvan institutionaalisen, prototyypistä riippuvan uskonnon raameihin. Tällainen moderni uskonnollisuus noudattaa individualistisen yhteiskunnan ihanteita, eikä halua tulla kahlituksi mihinkään yhteisöä differentioivaan kategoriaan tai sopeutua ulkopuolisten sanelemiin normeihin. Tärkeintä on

henkilökohtainen kokemus ja rajoittamaton, oppijärjestelmistä vapaa usko, jonka ei tarvitse manifestoitua ulkopuolelta käsin havainnoitavaan muotoon.

”Näkymätön” moderni uskonnollisuus onkin uskonnon määrittelykysymyksiin tultaessa tuonut uusia haasteita niin uskonnontutkijoille kuin uskonnonvapauslaista vastaavalle hallituksellekin. Siinä missä yksilön pään sisäistä, Kantin mukaan noumenaalista maailmaa, on ulkoapäin mahdotonta sellaisenaan tutkia tai tavoittaa (McCutcheon 2014, 251), antaa ainoastaan uskonnon julkisiin ja havainnoitavissa oleviin ilmenemismuotoihin keskittyminen nykypäivän uskonnollisuudesta totuutta huonosti vastaavan kokonaiskuvan. Lisää tutkimusta tarvitaankin Urantia-liikkeen kaltaisista yhteisöistä, jotka eivät luokittele itseään uskonnoiksi, mutta jotka yhtä kaikki ovat olennaisen tärkeitä osasia kaiken aikaa muotoutuvassa modernin uskonnollisuuden palapelissä.

Aineistot ja kirjallisuus

Haastattelut ja sähköiset kyselyt

m1/3, tietotekniikkasuunnittelija. 21.11.2015 [haastattelu], Helsinki.
Haastattelijana Anna-Sofia Pekkarinen. Tallenne kirjoittajan hallussa.

n2/3, eläkeläinen. 27.11.2015 [haastattelu], Helsinki. Haastattelijana Anna-Sofia Pekkarinen. Tallenne kirjoittajan hallussa.

m3/3, muusikko. 29.11.2015 [haastattelu], Helsinki. Haastattelijana Anna-Sofia Pekkarinen. Tallenne kirjoittajan hallussa.

n1/5, FM. 10.12.2015 [sähköpostitse lähetetty kysely]

m2/5, eläkeläinen. 14.12.2015 [sähköpostitse lähetetty kysely]

n3/5, eläkeläinen. 15.12.2015 [sähköpostitse lähetetty kysely]

m4/5, diplomi-insinööri. 16.12.2015 [sähköpostitse lähetetty kysely]

n5/5, eläkeläinen. 27.12.2015 [sähköpostitse lähetetty kysely]

m1/3, tietotekniikkasuunnittelija, 9.11.2015 [sähköposti]

Aineiston taustakirjallisuus

Saarela, Osmo

2015 Urantia-kirjan syntyhistoria. Heijaste, 31. 4/2015. 18—24.
(<http://www.urantia.fi/lehdet.php?pg=heijaste> , 18.1.2016)

Tallqvist, Stefan

2014 Filosofit ja Urantia teksti. (28.7.2014). Uusi Suomi: Puheenvuoro.
(<http://stefantallqvist.puheenvuoro.uusisuomi.fi/172728-filosofit-ja-urantia-teksti> , 18.1.2016)

Tossavainen, Matti

2009 Urantia-kirkko – pitäisikö se perustaa? (17.8.2009) [blogikirjoitus]
(<http://urantiaopetuksia.blogspot.fi/2009/08/urantia-kirkko-pitaisiko-se-perustaa.html> , 18.1.2016)

Tossavainen, Matti

- 2009 Uskonto henkilökohtaisena kokemuksena. (16.10.2009)
[blogikirjoitus]
(<http://urantiaopetuksia.blogspot.fi/2009/10/uskonto-henkilokohtaisena-kokemuksena.html> , 18.1.2016)

Tossavainen, Matti

- 2009 Tule hyvä uskonto, älä tule paha uskonto. (5.12.2009) [blogikirjoitus]
(<http://urantiaopetuksia.blogspot.fi/2009/12/tule-hyva-uskonto-ala-tule-paha-uskonto.html> , 18.1.2016)

Painettu kirjallisuus

Arrenius, Katja & Hakkarainen, Hanna

- 2002 Diskurssianalyysi. Teoksessa Tanskanen, Minna (toim.) *Johdattettua tutkimusmenetelmiin. Metodologia ja tutkimus maantieteessä: seminaari 2002*. Joensuu: Joensuun Yliopisto. Maantieteen laitos. 9—12.

Casanova, José

- 1994 *Public Religions in the Modern World*. Chicago: The University of Chicago Press.

Heino, Harri

- 1997 *Mihin Suomi tänään uskaa*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö (WSOY).

Ketola, Kimmo

- 2008 *Uskonnot Suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

McCutcheon, Russel T.

- 2014 *Entanglements. Marking Place in the Field of Religion*. Sheffield, UK: Equinox Publishing Ltd.

Owen, Susanne & Taira, Teemu

- 2015 The Category of “Religion” in Public Classification: Charity Registration of The Druid Network in England and Wales. Teoksessa Stack, T., Goldenberg, N. R. & Fitzgerald, T. (toim.) *Religion as a Category of Governance and Sovereignty*. Boston: Koninklijke Brill NV. 90—115.

Saler, Benson

2000 *Conceptualizing Religion. Immanent Anthropologists, Transcendent Natives, and Unbounded Categories*. First published by E.J. Brill in 1993 (New York). Oxford: Berghahn Books.

Taira, Teemu

2010 Religion as a Discursive Technique: The Politics of Classifying Wicca. *Journal of Contemporary Religion*. Routledge. 25: 3. 379 — 394.

Digitaaliset lähteet

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM)

Rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat

(http://www.minedu.fi/OPM/Kirkollisasiat/uskonnolliset_yhdyskunnat/rekisteroidyt_uskonnolliset_yhdyskunnat/?lang=fi , 18.1.2016)

Patentti- ja rekisterihallitus (PRH)

Lukumäärät yhdistysrekisterissä ja uskonnollisten yhdyskuntien rekisterissä

(<https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/yhdistysrekisterintilastoja/lukumaaratyhdistysrekisterissajauskonnolistenyhdyskuntienrekisterissa.html> , 20.1.2015)

Suomen ev.lut. kirkon verkkosivu

Kirkko numeroina, jäsenet

(<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/68ED832793E78AF5C22575EF003AD029?OpenDocument&lang=FI> , 3.3.2016)

Suomen Urantia-seuran verkkosivu

Seuran tarkoitus ja toimintamuodot

(<http://www.urantia.fi/index.php?pg=membership> , 18.1.2016)

Tilastokeskus

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkójulkaisu].

ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 18.1.2016].

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/tau.html>

Urantia-säätiön Suomen toimiston verkkosivu

Urantia-kirja

(<http://www.urantia.org/fi/urantia-kirja/lue> . 18.1.2016)

Urantia-säätiön Suomen toimiston verkkosivu

Vuosikertomus 2014

(<http://www.urantia.org/fi/news/2015-07/urantia-saation-vuosikertomus-2014> 18.1.2016)

Liitteet

Teemahaastattelun runko

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja tutkimuksen tulokset julkaistaan tavalla, jossa yksittäisiä haastateltavia ei voi tunnistaa. Voit milloin tahansa keskeyttää haastattelun.

Taustatiedot:

Syntymävuosi:

Ammatti:

Koulutus:

Siviilisääty ja/tai perhesuhteet:

Oma tausta:

Miten ja milloin tutustuit Urantia-kirjaan? Kuinka kauan olet ollut Urantia-seuran jäsen? Onko sinulla paljon ystäviä/perheenjäseniä, jotka myös kuuluvat Urantia-seuraan? Kuulutko johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan? Mikä seuraavista kuvaa sinua parhaiten:

kristitty, uskonnollinen ihminen, henkinen ihminen, mystikko, esoteerikko, uskonnoton, agnostikko, humanisti, muu, mikä?

Uskonto:

Mitä uskonto sinun mielestäsi tarkoittaa, osaisitko määritellä sen? Onko uskonnon määrittely ylipäättään mielestäsi tarpeen? Minkälaiset tekijät erottavat Urantian uskonnosta? Mitä mieltä olet institutionaalisista uskonnoista? Miten suhtaudut kirkkoon? Ovatko kaikki uskonnot mielestäsi yhtä arvokkaita/yhtä lähellä totuutta?

Urantia sinun elämässäsi:

Uskotko, että elämäsi olisi erilaista nyt, jos et koskaan olisi löytänyt Urantiaa? Olisitko mahdollisesti onnettomampi kuin olet nyt? Olisitko itse jollakin tapaa erilainen – ovatko Urantian opit vaikuttaneet käänteentekevästi joihinkin näkemyksiisi/moraaliisi tms.? Millä tavoin Urantia näkyy arkielämässäsi? Asettavatko Urantian opit minkäänlaisia rajoitteita elämääsi (alkoholi, seksuaalisuus tms.)? Kuinka usein osallistut lukupiireihin tai muihin tapaamisiin? Kuinka usein luet Urantia-kirjaa? Miten pidät yllä jumalasuhtettasi – rukoiletko yksin tai yhdessä muiden uskovien kanssa? Oletko löytänyt Urantian opetuksista vastauksia niin sanottuihin elämän suuriin kysymyksiin, entä arkielämän tilanteisiin? Osaatko sanoa, mikä on tärkeintä, mitä Urantia on sinulle opettanut? Miten vastaat, jos ihmiset kysyvät sinulta, mikä/mitä on Urantia (filosofiaa, tiedettä, kosmologiaa, perusta omalle uskonnolle, jotain muuta)?

Urantia-kirja:

Urantia-kirjan syntyprosessi on jokseenkin mysteerinen – kertoisitko lyhyesti, mitä siitä kuitenkin tiedetään? Mitä tiedetään taivaallisista ilmoittajista (avaruusolennoista/Paratiisin sanansaattajista), joilta olemme Urantia-kirjan opetukset saaneet? Raamatussa on lukuisia tulkinnanvaraisia kappaleita ja tapahtumia, joiden historiallisuudesta on kiisteltä myös kristittyjen keskuudessa – ovatko Urantia-seuroihin liittyneet jäsenet yksimielisiä siitä, että kaikki Urantia-kirjassa kerrottu on totta, vai liittyykö siihen samankaltaista tulkinnanvaraisuutta? Mikä on ilmoittajien/Urantia-kirjan opetusten suhde Jumalaan/jumaliin? Onko Urantia-kirja pyhä? Liittyykö Urantian oppeihin muulla tavoin pyhän ja profaanin (maallisen) käsitteet?

Maailmankuva:

Sanoisitko, että Lähi-Idän Jumala on sama korkeimman tason Jumala/Universaalinen isä, josta myös Urantia-kirjassa puhutaan? Mitä uskot, että sinulle tapahtuu kuoleman jälkeen? Pelkäätkö kuolemaa? Millä tavoin ihminen itse voi vaikuttaa kuoleman jälkeiseen kohtaloonsa ja pyrkiä kohti jumalallista täydellisyyttä? Miten kuvailisit Isän tahdon mukaista elämää?³ Mitä tapahtuu niille sieluille, jotka eivät ole kelvollisia paratiisiin? Kertoisitko vähän ajatuksen

³ ”Se, että ihminen rakkautta tuntien vihkii tahtonsa Isän tahdon täyttämiseen, on mieluisin ihmisen antama lahja Jumalalle.” Urantia-kirja [1:1:2]

suuntaajista – mikä on niitten rooli ihmisen elämässä ja etenkin kuoleman jälkeisissä tapahtumissa? Liittyykö Urantiaan yliluonnollisia/intuition vastaisia elementtejä? (Enkelit, henget, kohtalon suojelijajoukot, päivien muinaiset – kertoisitko hieman näistä?)

Urantian suhde kristinuskoon:

Voiko Raamatun ja Urantia-kirjan opetukset sinun mielestäsi yhteen sovittaa? Luetko itse Raamattua/käytkö kirkossa? Mitkä ovat suurimmat erot ja yhtäläisyydet verrattaessa kristinuskoa ja Urantiaa? Voisitko ajatella, että tulevaisuudessa Urantia-kirjaa luettaisiin esimerkiksi luterilaisten jumalanpalvelusten yhteydessä? Liittyykö synnin käsite jollain tavalla Urantia-kirjan opetuksiin? Mitä on synti? Osaatko sanoa, kuinka monet Urantia-seuran jäsenet kuuluvat kirkkoon/käyvät kirkossa/lukevat Raamattua? Miten Urantian käsitys Jeesuksesta poikkeaa kristinuskon vastaavasta? Osaatko sanoa, mikä voisi olla syynä luterilaisen kirkon jäsenmäärien laskuun?

Urantia-seura:

Kuinka paljon jäseniä Urantia-seuraan kuuluu? Voiko kuka tahansa liittyä Urantia-seuraan – mitä se edellyttää jäseniltään? Onko yhteisöllisyys mielestäsi tärkeä osa Urantiaa? Tekeekö Suomen Urantia-seura paljon yhteistyötä muissa maissa toimivien seurojen/yhdistysten kanssa? Tekeekö Urantia aktiivista ”lähetystyötä” – millä tavoin jäseniä pyritään saamaan lisää? Kerrotko itse mielelläsi Urantiasta tuttavillesi/tuotko tietoisesti asiaa julki? Miten ihmiset silloin tavallisesti suhtautuvat asiaan?

Vallitseeko Urantia-kirjan lukijoiden keskuudessa yksimielisyys siitä, että Urantia ei ole uskonto (olen lukenut, että jotkut kuitenkin haluaisivat Urantian viralliseksi uskonnokseen)? Onko Urantian rekisteröimisestä uskonnolliseksi yhteiskunnaksi käyty keskustelua? Lukupiirissä mainittiin, että myös Urantia-kirkon perustamisesta on joskus ollut puhetta, ilmeisesti yhtäkään kirkkoa ei kuitenkaan ole perustettu? Minkälaisia ajatuksia Urantia-kirkko tai uskonnolliseksi yhdyskunnaksi rekisteröityminen sinussa herättää? Yhä useammat uususkonnolliset liikkeet kuitenkin näkevät rekisteröitymisen tavoiteltavana päämääränä – miksi luulet, että näin on? Mitä mieltä siitä, että uususkonnollisuus lisääntyy – mistä se mahdollisesti kertoo?

Sähköpostitse lähetetty kyselylomake

Syntymävuosi:

Ammatti:

Siviilisääty:

Milloin tutustuit Urantia-kirjaan?

Oletko/kuinka kauan olet ollut Urantia-seuran jäsen?

Kuulutko ev.lut. kirkkoon tai johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan?

1. Mitä uskonto sinun mielestäsi tarkoittaa?
2. Mitä mieltä olet institutionaalisista uskonnoista?
3. Minkälainen on oma suhteesi kirkkoon? Luetko Raamattua/käytkö kirkossa?
4. Minkälaiset tekijät erottavat Urantian uskonnosta?
5. Miten vastaat, jos sinulta kysytään, mitä/mikä Urantia on?
6. Millä tavoin Urantia näkyy arkielämässäsi?
7. Miten pidät yllä jumalasuhtettasi (esim. rukoillen)?
8. Onko Urantia-kirja mielestäsi pyhä?
9. Liittykö Urantiaan yliluonnollisia/intuition vastaisia elementtejä?
10. Onko yhteisöllisyys mielestäsi tärkeä osa Urantiaa?
11. Voiko Raamatun ja Urantia-kirjan opit mielestäsi yhteen sovittaa?
12. Voisitko ajatella, että tulevaisuudessa Urantia-kirjaa luettaisiin myös luterilaisen jumalanpalveluksen yhteydessä?
13. Osaatko sanoa, mikä voisi olla syynä luterilaisen kirkon jäsenmäärän laskuun?
14. Uususkonnollisuus sen sijaan on etenkin 1960-luvun jälkeen lisääntynyt nopeasti. Mistä se näkemyksesi mukaan mahdollisesti kertoo?
15. Olen kuullut, että jotkut Urantia-kirjan lukijat haluaisivat Urantiasta virallisen uskontonsa. Minkälaisia ajatuksia tämä sinussa herättää?
16. Keskustelua on käyty myös Urantia-kirkon perustamisesta sekä Urantian rekisteröimisestä uskonnolliseksi yhdyskunnaksi. Mikä on sinun kantasi tällaiseen keskusteluun?
17. Mikä on tärkeintä, mitä Urantia on sinulle opettanut?